

Οι προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών τους: διαμορφώνοντας τις ταυτότητες φύλου στο οικογενειακό πλαίσιο¹

Β. Δεληγιάννη, Ε. Μαζηρίδου, Γ. Κιοσέογλου

Εισαγωγή

Οι έρευνες με θέμα τις εκπαιδευτικές επιλογές των νέων και τις διαδικασίες μετάβασής τους από το χώρο της εκπαίδευσης στο χώρο της εργασίας διαπιστώνουν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ως προς τις επιλογές στον εκπαιδευτικό και επαγγελματικό τομέα, την επαγγελματική εξέλιξη, καθώς και σε παραμέτρους που σχετίζονται τόσο με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές όσο και με την επαγγελματική εξέλιξη του ατόμου. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι τα δύο φύλα διαφέρουν ως προς τα ενδιαφέροντα, τις εργασιακές αξίες, τις φιλοδοξίες, τα σχέδια για γάμο και δημιουργία οικογένειας και τη σημασία που αποδίδουν στους οικογενειακούς και επαγγελματικούς ρόλους (Βιτσιλάκη – Σορωνιάτη, 1997. Chisholm, 1993. Deliyanni- Kouimtzi & Zioγou, 1995. Farmer, 1997. Λεονταρή, 1997. Σιδηροπούλου – Δημακάκου, 1997).

Για την εξήγηση του φαινομένου της διατήρησης και αναπαραγωγής του κατά φύλα καταμερισμού της εργασίας, που οδηγεί τις γυναίκες στην επιλογή παραδοσιακά «γυναικείων» επαγγελμάτων και τις αποκλείει από θέσεις ιεραρχικά ανώτερες, έχουν προταθεί διάφορες θεωρίες, με επικρατέστερες αυτές που αποδίδουν την αιτία του φαινομένου σε συνδυασμό κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων (βλ. για παράδειγμα, Αθανασιάδου, 2002. Baber & Monaghan, 1988. Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, 1994. Eisenstein, 1987. Walby, 1986). Οι ερμηνευτικές αυτές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι η κοινωνικοποίηση, και ειδικότερα η κοινωνικοποίηση στο ρόλο του φύλου, είναι ο μηχανισμός μέσω του οποίου επιβάλλονται περιορισμοί στην επαγγελματική ανάπτυξη των γυναικών.

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στο ρόλο του φύλου συντελείται σε μεγάλο βαθμό μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, η οποία έχει μελετηθεί επίσης ως παράγοντας που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τόσο τη σχολική επίδοση του ατόμου (Marjoribanks, 1997. 1998a. 1998b. Paulson, 1994. Steinberg et al., 1992), όσο και τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις του είτε άμεσα, με τη μορφή της άμεσης παρέμβασης (συμβουλή, απαγόρευση, υπόδειξη), είτε έμμεσα, με τη μετάδοση των γονικών αξιών και στάσεων (Βρετάκου, 1990. Farmer, 1997a. Κάντας & Χαντζή, 1991. Liebert et al., 1986. Palmer & Cochran, 1988. Πάντα, 1988. Penick & Jepsen, 1992).

Όπως τονίζεται συχνά στη βιβλιογραφία (Brown & Watkins, 1994. Schulenberg et al., 1984), ο ρόλος που διαδραματίζει η οικογένεια στη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας του ατόμου και γενικότερα στη διαδικασία της επαγγελματικής του ανάπτυξης, ενώ έχει αναγνωριστεί πως είναι κεντρικής σημασίας, δεν έχει διερευνηθεί ικανοποιητικά. Η επίδραση, μάλιστα, των λειτουργικών χαρακτηριστικών της οικογένειας (όπως για παράδειγμα, μεταξύ άλλων, ο τρόπος επικοινωνίας των μελών της οικογένειας και οι ρόλοι που σταδιακά αναπτύσσονται μέσα σ' αυτήν, τα πρότυπα ανατροφής των παιδιών, τα επαγγελματικά πρότυπα που καθιερώνονται από τους γονείς, η φιλοσοφία των γονιών για τη ζωή, το αξιολογικό τους σύστημα, τα όνειρα και οι φιλοδοξίες που τρέφουν για τα παιδιά τους, και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας κάθε μέλους της οικογένειας) έχουν αρχίσει να απασχολούν τη βιβλιογραφία μόλις την τελευταία δεκαετία (Marjoribanks, 1997 και 1998a. Πάντα, 1988. Smith-Maddox, 1999. Trusty, 1998. Γεωργίου, 1993).

Οι προσδοκίες των γονιών αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό μέλλον των ατόμων, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι ασκούν καθοριστική επίδραση όχι μόνο στη διαμόρφωση των φιλοδοξιών τους, αλλά και στη λήψη των τελικών

¹ Αναδημοσίευση από το Α. Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. Στογιαννίδου & Ε. Αυδή (Επιμ.) (έτος), *Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ψυχολογίας, τόμος 5^{ος}*, 189-214. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

επαγγελματικών τους αποφάσεων (Marjoribanks, 1997 και 1998b. Trusty, 1998). Ερευνητικά ευρήματα, (Marjoribanks, 1998b. Wilson & Wilson, 1992) για παράδειγμα, δείχνουν ότι η προτροπή της οικογένειας για περαιτέρω σπουδές και επαγγελματική σταδιοδρομία, που αποτελεί έκφραση των προσδοκιών των γονιών, παίζει καθοριστικό ρόλο στις επιλογές και τα επιτεύγματα του ατόμου.

Στην Ελλάδα, η έρευνα για την επίδραση της οικογένειας στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νέων στρέφεται κυρίως στη μελέτη των τρόπων με τους οποίους δομικά κυρίως χαρακτηριστικά της οικογένειας (όπως το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, ο τόπος διαμονής, οι γραμματικές γνώσεις των γονέων) επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις του ατόμου (Γκαρή 1996. Δημητρόπουλος κ.ά., 1985. Κοντογιάννης, 1981. Μπασλής, 1983. Μυλωνάς, 1983. Πάντα, 1988. Τζάνη, 1983. Σιδηροπούλου, 1991. Φλουρή, 1983). Οι προσδοκίες των γονιών για τα παιδιά τους, καθώς και άλλα λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, απασχόλησαν έναν σχετικά περιορισμένο αριθμό ερευνών, χωρίς να αποτελούν το κεντρικό θέμα τους, και σε ελάχιστες από αυτές χρησιμοποιήθηκε δείγμα γονιών, καθώς, στις περισσότερες, (βλ. για παράδειγμα Γεωργίου, 1993. Γιαγκουνίδης, 1997. Μπουρνούδη & Ψάλτη, 1997. Πάντα, 1988) τα ευρήματα προέκυψαν από τις αντιλήψεις των παιδιών για τις προσδοκίες των γονιών τους. Σε γενικές γραμμές, πάντως, οι σχετικές εμπειρικές έρευνες ομόφωνα διαπιστώνουν ισχυρή και άμεση επιρροή των Ελλήνων γονιών στη σχολική σταδιοδρομία, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την εκλογή σπουδών και επαγγέλματος των παιδιών τους (Δημητρόπουλος, 1985. Πάντα, 1988. Σιδηροπούλου, 1991) και κυρίως των κοριτσιών (Στογιαννίδου κ.ά., 1999), ενώ, ταυτόχρονα, επισημαίνεται έντονη η προσδοκία για σπουδές όχι μόνο εκ μέρους των προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων αλλά και ατόμων από τις πιο αδικημένες οικονομικά και μορφωτικά κοινωνικές τάξεις, φαινόμενο που αποτελεί κοινωνική ιδιοτυπία στον τόπο μας και έρχεται σε αντίθεση με τα διεθνή δεδομένα.

Τα τελευταία χρόνια ένα μέρος της έρευνας έχει στραφεί διεθνώς στη μελέτη της επίδρασης του φύλου του παιδιού, ως σημαντικού παράγοντα στη διαμόρφωση των προσδοκιών των γονιών για το μέλλον του. Παρόλο που η ανίχνευση διαφορών στις προσδοκίες των γονιών για τα δύο φύλα δεν αποτελεί προτεραιότητα της φτώχης, ούτως ή άλλως έρευνας που ασχολείται άμεσα με την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στις επαγγελματικές επιλογές, μπορεί να εντοπίσει κανείς στην τρέχουσα βιβλιογραφία διαφοροποιημένες ως προς το φύλο των παιδιών προσδοκίες των γονιών. (Chisholm, 1994. Farmer, 1997. Leonard, 1999. Πάντα, 1988. Roberts, 1995). Όπως προκύπτει, για παράδειγμα, από τα ερευνητικά πορίσματα, (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997. Chisholm, 1994) οι γονείς σήμερα επιθυμούν σπουδές για τις κόρες τους περισσότερο από ότι για τους γιους τους και τις ενθαρρύνουν προς αυτή την κατεύθυνση. Ο μαζικός προσανατολισμός των κοριτσιών προς την ανώτατη εκπαίδευση υποδηλώνει την ύπαρξη ενός πολιτισμικού πλαισίου και μιας κοινωνικοποιητικής διαδικασίας που δεν αναπαράγει τις διακρίσεις παλαιότερων εποχών. Αυτό όμως δε σημαίνει και αλλαγή των αντιλήψεων για το ρόλο των φύλων, γιατί, ενώ οι γονείς ενθαρρύνουν τα κορίτσια να πετύχουν ακαδημαϊκά, παρεμβαίνουν, όταν οι επιλογές των τελευταίων δεν θεωρούνται κατάλληλες για το φύλο τους, καθώς εξακολουθούν να μην θεωρούν ως μελλοντικό προορισμό των κοριτσιών την εργασία, αλλά το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας (Αθανασιάδου 2002. Chisholm, 1994. Gaskell 1994. Holland 1983. Πάντα, 1988. Reddin, 1997).

Ολοκληρώνοντας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχουν έρευνες που να μελετούν την επίδραση της σύνθεσης της οικογένειας στη διαμόρφωση των προσδοκιών των γονιών για το μέλλον των παιδιών τους. Ωστόσο, τα ευρήματα των ερευνών που υποστηρίζουν την επίδραση του φύλου των αδελφών στην επαγγελματική επιλογή του ατόμου στρέφουν το ενδιαφέρον προς αυτή την κατεύθυνση. Έχει διαπιστωθεί ότι στις θηλυκές δυάδες είναι πιο πιθανό να παρατηρηθεί λιγότερο ενδιαφέρον για παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα, ενώ σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων τα κορίτσια έχουν την τάση να εμφανίζουν παραδοσιακά γυναικεία επαγγελματικά ενδιαφέροντα (Grotevant, 1978. Sandberg et al., 1987). Τα συμπεράσματα αυτά υποστηρίζονται από ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν ότι οι γονείς που έχουν παιδιά του ίδιου φύλου χαλαρώνουν τις πιέσεις για στερεοτυπική συμπεριφορά των παιδιών στο οικογενειακό πλαίσιο, μια και η αλληλεπίδραση μεταξύ αδελφών του ίδιου φύλου πιστεύεται πως εξασφαλίζει την ανάπτυξη τυπικών ως προς το φύλο ρόλων και συμπεριφοράς.

Επιπλέον, οι οικογένειες που έχουν παιδιά του ίδιου φύλου φαίνεται πως τα ενθαρρύνουν να αναλαμβάνουν οικιακά καθήκοντα και υπευθυνότητες ανεξαρτήτως φύλου, παρέχοντας, έτσι ένα πλαίσιο το οποίο ευνοεί τη διεύρυνση και τον εμπλουτισμό των παραδοσιακών ανδρικών και γυναικείων ρόλων (Stoneman et al., 1986). Είναι χαρακτηριστικό ότι σε παρόμοια αποτελέσματα καταλήγουν και οι έρευνες που μελέτησαν τις διαφορές στις συμπεριφορές εφήβων από μικτά και αμιγή σχολεία (Deem, 1984. Lasser, 1987).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι, ενώ η πρόσφατη έρευνα διαπιστώνει τη σημασία του οικογενειακού περιβάλλοντος και του φύλου ως παραγόντων που, ο καθένας χωριστά, επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νεαρών ατόμων, δείχνει περιορισμένο ενδιαφέρον να εστιάσει στους τρόπους με τους οποίους οι δύο αυτές παράμετροι σε συνδυασμό λειτουργούν, προσδιορίζοντας τις διαδικασίες μετάβασης από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή. Και ενώ προβληματίζεται για τον τρόπο με τον οποίο οι προσδοκίες των γονιών παίζουν ρόλο στις αποφάσεις των εφήβων για το μέλλον τους, αρκείται στην έμμεση μελέτη αυτών των προσδοκιών, μέσα από τις απόψεις και τις ερμηνείες που δίνουν οι έφηβοι, αποφεύγοντας να απευθυνθεί στους ίδιους τους εκφραστές τους. Έτσι, η κατανόησή μας για το ρόλο των γονεϊκών προσδοκιών όχι μόνο στις επαγγελματικές επιλογές και τις επιλογές ζωής των νέων, αλλά και στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου και στην αναπαραγωγή παραδοσιακών προτύπων και κοινωνικών σχέσεων των δύο φύλων παραμένει ελλιπής. Η έρευνα που παρουσιάζεται παρακάτω, επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε κάποια σημεία του σχετικού προβληματισμού.

Η Έρευνα

Στόχοι της έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο (α) το φύλο των παιδιών σε μια οικογένεια και (β) η σύνθεση της οικογένειας σε σχέση με το φύλο των παιδιών (η ύπαρξη, δηλαδή, στην οικογένεια παιδιών και των δύο φύλων –οικογένειες μεικτές- ή παιδιών μόνο του ενός φύλου -οικογένειες αμιγείς) επηρεάζουν τις προσδοκίες που διαμορφώνουν οι γονείς:

1) για τις σπουδές και το μελλοντικό επάγγελμα (απόψεις για την ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές επαγγελματικές επιλογές, επιθυμίες για το εκπαιδευτικό τους μέλλον, τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος που επιθυμούν για τα παιδιά τους)

2) για το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας εκ μέρους των παιδιών τους (απόψεις για την κατάλληλη ηλικία γάμου και για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, για να προχωρήσουν τα παιδιά τους στη δημιουργία οικογένειας).

Ας διευκρινισθεί εδώ ότι ο όρος 'προσδοκία' χρησιμοποιείται με την ευρύτερη επικοινωνιακή έννοια και ενέχει τόσο διαστάσεις στάσεων, όσο και αντιλήψεων και πεποιθήσεων για θέματα επιλογής επαγγέλματος και θέματα οικογένειας.

Μέθοδος

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 184 άνδρες (40%) και 279 γυναίκες (60%) που κατοικούν στη Θεσσαλονίκη (αστικό κέντρο) και την ευρύτερη περιοχή – συγκεκριμένα, στα Μουδανιά και τον Πολύγυρο του Ν. Χαλκιδικής (ημιαστικές περιοχές), στα Τρίκαλα του Ν. Ημαθίας, στην Πέλλα του Ν. Πέλλας, στη Χαλκηδόνα του Ν. Θεσσαλονίκης, στον Άγιο Νικόλαο, τη Συκιά και την Ορμύλια του Ν. Χαλκιδικής (αγροτικές περιοχές). Η ηλικιακή σύνθεση του δείγματος έχει ως εξής: 181 άτομα (39%) ηλικίας 25-40 χρόνων, 242 άτομα (53%) 41-50 χρόνων και 38 άτομα (8%) ηλικίας 51 χρόνων και άνω. Τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος παρουσιάζονται στον Πίνακα 8.1.

Πίνακας 8.1: Τόπος διαμονής των γονιών, φύλο των παιδιών και μορφωτικό επίπεδο

Τόπος διαμονής			Φύλο παιδιού/ών			Μορφωτικό επίπεδο			
Αγρ	Ημιαστ	Αστ	Κορ	Αγ	ΚΑ	Δημοτικό	ΓΥμν	Λύκειο	ΑΕΙ/ΤΕΙ

214 (46)	37 (8)	212 (45)	126 (27)	104 (23)	233 (50)	84 (18)	34 (7)	91 (20)	79 (17)
----------	--------	----------	----------	----------	----------	---------	--------	---------	---------

Σημείωση: Αγρ: Αγροτική, Ημιαστ: Ημιαστική, Αστ: Αστική, Κορ: Κορίτσια, Αγ: Αγόρια, ΚΑ: και τα δύο φύλα.

Το ερωτηματολόγιο που κατασκευάστηκε από τους ερευνητές ειδικά για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, αποτελείται από τρία μέρη και περιλαμβάνει κλειστές ερωτήσεις και κλίμακες. Στο *πρώτο μέρος* ζητούνται πληροφορίες δημογραφικού χαρακτήρα. Στο *δεύτερο μέρος* που αποτελείται από τέσσερις επιμέρους ενότητες, περιλαμβάνονται ερωτήσεις που στόχο έχουν να διερευνήσουν τις προσδοκίες των γονιών για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό μέλλον των κοριτσιών και των αγοριών τους. Στο *τρίτο μέρος* διερευνώνται οι αντιλήψεις των γονιών όσον αφορά στην κατάλληλη ηλικία για γάμο και στις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να προχωρήσουν τα παιδιά τους στη δημιουργία οικογένειας.

Καθώς επιδίωξη του ερωτηματολογίου ήταν να συλλέξει πληροφορίες για τις προσδοκίες των γονιών για τα ίδια τα παιδιά τους και όχι γενικές στάσεις και αντιλήψεις, ζητήθηκε από αυτούς να δηλώσουν το φύλο και την ηλικία των παιδιών τους και να δώσουν τις απαντήσεις τους για το κάθε παιδί τους χωριστά.

Η διανομή, η συμπλήρωση και η συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε από τον Οκτώβριο του 1999 ως το Φεβρουάριο του 2000, αφού προηγήθηκε πιλοτική διερεύνηση σε μικρό δείγμα 30 γονέων. Η επιλογή του τελικού δείγματος (τόσο, όσον αφορά την οικογένεια, όσο και το φύλο του γονιού που θα συμπλήρωνε το ερωτηματολόγιο) έγινε με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας και με βάση τα στοιχεία που παρείχαν οι διευθύνσεις των σχολείων των διαφόρων περιοχών. Η αρχική επαφή με τους γονείς έγινε τηλεφωνικά και, σε όσους δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, στάλθηκαν τα ερωτηματολόγια στο σπίτι τους με τα παιδιά τους. Οι οδηγίες για τον τρόπο συμπλήρωσης, επισυνάπτονταν στο ερωτηματολόγιο. Οι γονείς συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο και το επέστρεφαν στο σχολείο του παιδιού τους. Το 30% των ερωτηματολογίων δεν επιστράφηκε, κυρίως από τους άνδρες γονείς.

Αποτελέσματα

Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε ως εξής:

(α) Όσον αφορά τη γενική ερώτηση με την οποία επιχειρήθηκε να ανιχνευθούν οι απόψεις των γονιών για την ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών τους στις μελλοντικές τους επιλογές και η εμπλοκή του παράγοντα 'φύλο του παιδιού' στη διαμόρφωση αυτών των απόψεων, χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 .

(β) Όσον αφορά όλες τις υπόλοιπες ερωτήσεις, το είδος της στατιστικής ανάλυσης υπαγορεύθηκε από τη σύνθεση του δείγματος ως εξής:

- στις υποομάδες των γονιών με παιδιά του ίδιου φύλου (γονείς που έχουν μόνο κορίτσια και γονείς που έχουν μόνο αγόρια) για τη διαπίστωση της στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών ανάμεσα στην υποομάδα των γονιών που έχουν μόνο κορίτσια και στην υποομάδα των γονιών που έχουν μόνο αγόρια, εφαρμόστηκε ο έλεγχος ισότητας δύο μέσων τιμών για ανεξάρτητα δείγματα (t-test).
- στην υποομάδα των γονιών που έχουν παιδιά και των δύο φύλων για τη διαπίστωση της στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών ανάμεσα στις απόψεις και προσδοκίες των γονιών (α) για τα αγόρια τους και (β) για τα κορίτσια τους προχωρήσαμε σε σύγκριση των μέσων τιμών των απαντήσεων τους για τα αγόρια και τα κορίτσια, και χρησιμοποιήσαμε την ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) με δύο παράγοντες, 2(φύλο γονέα) x 2(φύλο παιδιού), όπου ο δεύτερος παράγοντας είναι ενδοϋποκειμενικός.

1) Οι απόψεις των γονιών όσον αφορά στην ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές τους επιλογές και η εμπλοκή του φύλου του παιδιού.

Όταν ζητήθηκε από τους γονείς να εκφράσουν την άποψή τους για την ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών τους στις μελλοντικές τους επιλογές, οι μισοί περίπου (52%) θεώρησαν την καθοδήγηση οπωσδήποτε απαραίτητη. Αν το ποσοστό αυτό συνδυασθεί με το ποσοστό των γονιών που δεν απορρίπτει την ανάγκη καθοδήγησης (37%), τότε φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος δείχνει να πιστεύει ότι η καθοδήγηση των νεαρών ατόμων σε θέματα μελλοντικών αποφάσεων είναι μέσα στο ρόλο των γονιών (βλ. Πίνακα 8.2).

Πίνακας 8.2: Απόψεις των γονιών όσον αφορά την ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές τους επιλογές: Συχνότητα και ποσοστά

Ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές τους επιλογές	f(%)
Οπωσδήποτε	239 (52)
Μάλλον	170 (37)
Καθόλου	50 (11)

Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει τις απόψεις των γονιών στο συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς στατιστικά σημαντικές διαφορές διαπιστώθηκαν ανάμεσα στις υποομάδες των γονιών α) που έχουν μόνο αγόρια, β) που έχουν μόνο κορίτσια και γ) που έχουν παιδιά και των δύο φύλων ($\chi^2(4)=10,36$, $p=0,035$). Όπως βλέπουμε στον Πίνακα 8.3 από τους γονείς που πιστεύουν ότι πρέπει να καθοδηγούνται τα παιδιά στις μελλοντικές τους επιλογές πολύ μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των γονιών που έχουν μόνο αγόρια σε σύγκριση με τους γονείς που έχουν μόνο κορίτσια ή παιδιά και των δύο φύλων, ενώ από τους γονείς που εκφράζουν την αντίθετη άποψη πολύ μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των γονιών που έχουν μόνο κορίτσια και ακολουθούν οι γονείς με παιδιά και των δύο φύλων.

Πίνακας 8.3: Στάση των γονιών όσον αφορά την ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές τους επιλογές ανάλογα με το φύλο των παιδιών: Συχνότητα και ποσοστά

Ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών στις μελλοντικές τους επιλογές			
Φύλο	Οπωσδήποτε	Μάλλον	Καθόλου
Μόνο κορίτσια	61 (49)	44 (35)	20 (16)
Μόνο αγόρια	65 (63)	31 (30)	7 (7)
Και τα δύο φύλα	113 (49)	95 (41)	23 (10)

2. Η εμπλοκή του φύλου του παιδιού στις προσδοκίες των γονιών για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό του μέλλον.

(α) Γονείς με παιδιά και των δύο φύλων

Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει σημαντικά τις προσδοκίες των γονιών για την εκπαίδευση και το μελλοντικό του επάγγελμα. Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στους Πίνακες 8.4 και 8.5, οι γονείς:

- επιθυμούν πανεπιστημιακές σπουδές πολύ περισσότερο για τα κορίτσια τους από ό,τι για τα αγόρια τους ($F(1,221)=15,05$. $p=0,000$),
- επιλέγουν τεχνική εκπαίδευση και ανάλογη επαγγελματική αποκατάσταση περισσότερο για τα αγόρια τους παρά για τα κορίτσια τους ($F(1,193)=64,80$. $p=0,000$) (βλ. Πίνακα 8.4).
- προσδοκούν περισσότερο για τα κορίτσια τους από ό,τι για τα αγόρια τους μια θέση στον δημόσιο τομέα ($F(1,200)=12,93$. $p=0,000$) (βλ. Πίνακα 8.5),
- επιλέγουν σε μεγαλύτερο βαθμό για τα αγόρια τους από ό,τι για τα κορίτσια τους ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει οικονομική άνεση ($F(1,206)=5,27$. $p=0,023$), οικονομική εξασφάλιση ($F(1,198)=5,25$. $p=0,023$), και οικονομική ανεξαρτησία ($F(1,201)=5,86$. $p=0,016$), ενώ για τα κορίτσια τους προτιμούν πολύ περισσότερο από ό,τι για τα αγόρια τους ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει ελεύθερο χρόνο ($F(1,175)=9,13$. $p=0,003$), και θα τους δίνει τη δυνατότητα να ασχολούνται με την οικογένειά τους ($F(1,182)=16,21$. $p=0,000$) (βλ. Πίνακα 8.5).

Δεν βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου του γονέα, ούτε αλληλεπίδραση ανάμεσα στους δύο παράγοντες ($p>0,05$)

Πίνακας 8.4: Προσδοκίες γονιών με παιδιά και των δύο φύλων για το εκπαιδευτικό μέλλον των παιδιών τους: Μέσες τιμές κατά φύλο γονέα και παιδιού: μέσες τιμές κατά φύλο γονέα και παιδιού

	Ανδρες		Γυναίκες		Συνολικό Δείγμα	
	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια
Πανεπιστημια-κές σπουδές	1,96	1,57	1,80	1,61	1,86	1,60
Τεχνική εκπαίδευση/ επάγγελμα	12,14	13,96	13,5	14,91	12,91	14,5

Πίνακας 8.5: Προσδοκίες γονιών με παιδιά και των δύο φύλων για το επαγγελματικό μέλλον των παιδιών τους: Μέσες τιμές κατά φύλο γονέα και παιδιού

	Ανδρες		Γυναίκες		Συνολικό Δείγμα	
	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια
Να γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι	2,74	2,59	2,70	2,46	2,72	2,51
Ένα επάγγελμα που να προσφέρει οικονομική άνεση	1,48	1,51	1,44	1,53	1,46	1,52
Ένα επάγγελμα που να προσφέρει οικονομική εξασφάλιση	1,40	1,48	1,47	1,50	1,44	1,49
Ένα επάγγελμα που να προσφέρει οικονομική ανεξαρτησία	1,42	1,47	1,45	1,55	1,43	1,51
Ένα επάγγελμα	2,02	1,87	2,03	1,98	2,02	1,93

που θα τους προσφέρει ελεύθερο χρόνο						
Ένα επάγγελμα που θα τους δίνει την ευκαιρία να ασχολούνται με την οικογένειά τους	1,63	1,46	1,70	1,52	1,67	1,50

(β) Γονείς μόνο με αγόρια και γονείς μόνο με κορίτσια

Δεν διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις προσδοκίες των γονιών που έχουν μόνο αγόρια και αυτών που έχουν μόνο κορίτσια όσον αφορά τις σπουδές και το μελλοντικό επάγγελμα των παιδιών τους.

3. Η επίδραση του φύλου του παιδιού στις προσδοκίες των γονιών όσον αφορά την κατάλληλη ηλικία γάμου και τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία οικογένειας

(α) Γονείς με παιδιά και των δύο φύλων

Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει τις απόψεις των γονιών για την κατάλληλη ηλικία γάμου, καθώς και τις προϋποθέσεις που οι γονείς θεωρούν ότι πρέπει να τηρούνται για να προχωρήσει το παιδί τους στη δημιουργία οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι οι γονείς

- διαφωνούν περισσότερο για τα αγόρια τους από ό,τι για τα κορίτσια τους με την προοπτική του γάμου αμέσως μετά το Λύκειο ($F(1,217)=6,21$. $p=0,013$), όπως και με την προοπτική του γάμου πριν τα 25 ($F(1,215)=55,34$. $p=0,000$), ενώ διαφωνούν περισσότερο για τα κορίτσια τους από ό,τι για τα αγόρια τους με την προοπτική του γάμου μετά τα 30 ($F(1,213)=120,64$. $p=0,000$) (βλ. Πίνακα 8.6).

- θεωρούν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία οικογένειας την εξασφάλιση μιας σταθερής δουλειάς, την οικονομική ανεξαρτησία, την οικονομική άνεση και την απόκτηση κατοικίας, σε μεγαλύτερο βαθμό για τα αγόρια τους από ό,τι για τα κορίτσια τους ($F(1,192)=35,02$. $p=0,000$) (βλ. Πίνακα 8.6).

Δεν βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου του γονέα, ούτε αλληλεπίδραση ανάμεσα στους δύο παράγοντες ($p>0,05$)

Πίνακας 8.6: Απόψεις γονιών με παιδιά και των δύο φύλων για την ηλικία γάμου και τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία οικογένειας: μέσες τιμές κατά φύλο γονέα και παιδιού

	Άνδρες		Γυναίκες		Συνολικό δείγμα	
	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια
Προϋποθέσεις για δημιουργία οικογένειας (σταθερή δουλειά, οικονομική άνεση και ανεξαρτησία, σπίτι)	7,08	7,90	6,93	7,56	7,00	7,72
Γάμος αμέσως μετά το Λύκειο	4,85	4,76	4,95	4,86	4,91	4,82
Γάμος πριν τα 25	4,12	3,37	4,39	3,91	4,27	3,67

(β) Γονείς μόνο με αγόρια και γονείς μόνο με κορίτσια

Σε θέματα γάμου και δημιουργίας οικογένειας, διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές και ανάμεσα στις ομάδες γονιών μόνο με αγόρια και μόνο με κορίτσια. Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 8.7 διαπιστώθηκε ότι

- οι γονείς των αγοριών διαφωνούν περισσότερο από τους γονείς των κοριτσιών με την προοπτική του γάμου πριν την ηλικία των 25 ($t(228)=4,3$. $p<0,001$),
- οι γονείς των κοριτσιών συμφωνούν περισσότερο από τους γονείς των αγοριών με την προοπτική του γάμου ανάμεσα στα 25 και τα 30 ($t(226)=2,9$. $p<0,01$),
- οι γονείς των κοριτσιών διαφωνούν με την προοπτική του γάμου μετά τα 30, ενώ οι γονείς των αγοριών δηλώνουν πως μάλλον συμφωνούν ή πως δεν είναι σίγουροι ($t(225)=7,64$. $p<0,001$).
- οι γονείς των κοριτσιών θεωρούν απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία οικογένειας την ολοκλήρωση των σπουδών περισσότερο από τους γονείς των αγοριών ($t(200)=3,23$. $p<0,01$).

Πίνακας 8.7: Γονείς με παιδιά του ίδιου φύλου: επίδραση του φύλου του παιδιού στις προσδοκίες τους για το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας: Μέσες τιμές και τυπικές αποκλίσεις κατά φύλο γονέα και παιδιού

	Αγόρια		Κορίτσια		B.E.	t
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Γάμος πριν την ηλικία των 25	4,42	1,02	3,74	1,32	228	4,3***
Γάμος μεταξύ 25 και 30	2,06	1,36	1,62	0,92	226	2,9**
Γάμος μετά τα 30	2,74	1,33	4,03	1,21	225	7,64***
Προϋπόθεση για τη δημιουργία οικογένειας: η ολοκλήρωση των σπουδών	2,06	1,37	1,56	0,82	200	3,23**

* $p<0,05$ ** $p<0,01$ *** $p<0,001$

Συζήτηση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δείχνουν ότι οι γονείς θεωρούν απαραίτητη την καθοδήγηση των παιδιών τους, και κυρίως των αγοριών, στην επιλογή επαγγέλματος και τρέφουν προσδοκίες για το μέλλον τους. Οι προσδοκίες αυτές επηρεάζονται τόσο από το φύλο του παιδιού, όσο και από το αν υπάρχουν στην οικογένεια παιδιά του ίδιου φύλου ή παιδιά και των δύο φύλων.

Οι περισσότεροι γονείς δηλώνουν ότι τα παιδιά πρέπει να καθοδηγούνται στην επιλογή επαγγέλματος, ενώ ένα μικρό ποσοστό (11%) πιστεύει ότι πρέπει να αφήνονται ελεύθερα να επιλέξουν επάγγελμα, κάτι που συμφωνεί με τα ευρήματα και άλλων ερευνών που έγιναν στην Ελλάδα (Δημητρόπουλος, 1985. Πάντα, 1988. Σιδηροπούλου, 1991). Διαπιστώθηκε ότι οι γονείς των αγοριών είναι πιο κατηγορηματικοί από τους γονείς των κοριτσιών όσον αφορά στην ανάγκη καθοδήγησης των παιδιών τους, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η επαγγελματική αποκατάσταση των αγοριών απασχολεί ενδεχομένως την ελληνική οικογένεια περισσότερο από την επαγγελματική αποκατάσταση των κοριτσιών. Η διαφορά αυτή πιθανότατα οφείλεται κατά κύριο λόγο στις κοινωνικές αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων, σύμφωνα με τις οποίες ο άνδρας είναι αυτός που στηρίζει οικονομικά την οικογένεια, επομένως η εξασφάλιση ενός επαγγέλματος που θα του επιτρέψει να ανταποκριθεί στο ρόλο του αποτελεί ζήτημα κεντρικής σημασίας. Αντίθετα, η πρωταρχική ευθύνη της γυναίκας δεν είναι η συντήρηση της οικογένειας αλλά η ανατροφή των παιδιών, επομένως η επαγγελματική αποκατάσταση και κατ' επέκταση ο εργασιακός της ρόλος είναι

δευτερευούσης σημασίας (Baber & Monogham, 1988. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1994. Tipping, 1997).

Το φύλο του παιδιού αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των προσδοκιών των γονέων για το μέλλον του (α) κυρίως σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων, όπου διαπιστώθηκαν διαφοροποιημένες προσδοκίες και στάσεις των γονιών για τα αγόρια και τα κορίτσια τους σε όλα τα θέματα που εξετάστηκαν και, (β) σε ό,τι αφορά τις προοπτικές γάμου και δημιουργίας οικογένειας, όπου οι γονείς είχαν διαφορετικές προσδοκίες ανάλογα με το φύλο των παιδιών τους, ανεξάρτητα από τη σύνθεση της οικογένειας.

Ειδικότερα, σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων διαπιστώθηκε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις προσδοκίες των γονιών για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό μέλλον του, τις στάσεις τους όσον αφορά στην κατάλληλη ηλικία γάμου και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να προχωρήσει το παιδί τους στη δημιουργία οικογένειας, καθώς και τις απόψεις τους για τις εκπαιδευτικές προσδοκίες του παιδιού. Αντίθετα, οι προσδοκίες των γονιών με παιδιά του ίδιου φύλου για τους γιους και τις κόρες τους διαφοροποιήθηκαν μόνο σε θέματα γάμου και οικογένειας.

Συγκεκριμένα, στις οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων οι γονείς έχουν την τάση να επιλέγουν την προοπτική της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σε μεγαλύτερο βαθμό για τα κορίτσια τους, να είναι πιο θετικοί στην προοπτική της τεχνικής εκπαίδευσης και της άσκησης ενός τεχνικού επαγγέλματος για τα αγόρια τους, και να πιστεύουν ότι και οι προτιμήσεις των παιδιών τους είναι ανάλογες. Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του επιθυμητού επαγγέλματος τείνουν να επιλέγουν το δημόσιο τομέα κυρίως για τα κορίτσια τους και να οραματίζονται γι' αυτά ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει ελεύθερο χρόνο και τη δυνατότητα να ασχολούνται με την οικογένεια τους, ενώ για τα αγόρια τους φαίνεται πως προσδοκούν ένα επάγγελμα που θα προσφέρει οικονομική εξασφάλιση, άνεση και ανεξαρτησία.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η σύνθεση της οικογένειας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση διαφοροποιημένων προσδοκιών για τα δύο φύλα. Προφανώς σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων οι ρόλοι των φύλων είναι πιο αυστηρά οροθετημένοι, οι αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων και οι προσδοκίες πιο στερεότυπες. Η συνύπαρξη των δύο φύλων ενδέχεται να οδηγεί στην ανάγκη για πιο αυστηρή οριοθέτηση της γυναικείας και ανδρικής ταυτότητας από τους γονείς, και τα παιδιά να οδηγούνται σε πιο στερεότυπες συμπεριφορές και επιλογές. Στις οικογένειες αυτές τα όνειρα και οι φιλοδοξίες των γονιών προβάλλονται στα παιδιά τους με κριτήριο το φύλο του παιδιού και μπορούν να πραγματοποιηθούν στο σύνολο τους χωρίς να απαιτείται διεύρυνση της γυναικείας και ανδρικής ταυτότητας, ενώ σε οικογένειες με παιδιά του ίδιου φύλου δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα. Το παραπάνω εύρημα θα μπορούσαμε να το δούμε σε σχέση με τα αποτελέσματα ερευνών που υποστηρίζουν ότι σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων τα κορίτσια συνήθως έχουν την τάση να εμφανίζουν παραδοσιακά γυναικεία επαγγελματικά ενδιαφέροντα, ενώ σε οικογένειες με κορίτσια είναι πιο πιθανό να παρατηρηθεί από την πλευρά των κοριτσιών λιγότερο στερεοτυπική συμπεριφορά όσον αφορά στην επιλογή επαγγέλματος (Grotevant, 1978. Sandberg et al., 1987), καθώς και με τα πορίσματα ερευνών που αφορούν στη συνεκπαίδευση των δύο φύλων (Deem, 1984. Lasser, 1987). Συνδέεται επίσης με τη διαπίστωση των Stoneman et al. (1986), ότι σε οικογένειες με παιδιά του ίδιου φύλου χαλαρώνουν οι πιέσεις των γονιών για στερεοτυπική συμπεριφορά και τα παιδιά ενθαρρύνονται να αναλαμβάνουν εργασίες και των δύο φύλων, παρατηρείται δηλαδή μια διεύρυνση των παραδοσιακών ρόλων, οι οποίοι γίνονται πιο διαφυλικοί.

Οι γονείς σε γενικές γραμμές επιθυμούν να ακολουθήσουν τα παιδιά τους ανώτερες ή ανώτατες σπουδές. Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία οι Έλληνες γονείς θεωρούν την εκπαίδευση απαραίτητο εφόδιο για την εξασφάλιση μιας θέσης στην αγορά εργασίας, πιστεύουν ότι η μόρφωση θα επιτρέψει στα παιδιά τους να ανέλθουν κοινωνικά και επενδύουν σ' αυτήν. Η ακαδημαϊκή επιτυχία του παιδιού συνεπάγεται επίσης κοινωνική άνοδο και απόκτηση κύρους για ολόκληρη την οικογένεια (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1977. Βρετάκου, 1990). Στις οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων οι γονείς επιλέγουν την πανεπιστημιακή εκπαίδευση περισσότερο για τα κορίτσια τους, για τα οποία η τεχνική εκπαίδευση λόγω των επαγγελματικών στερεοτύπων σύμφωνα με τα οποία τα τεχνικά

επαγγέλματα θεωρούνται «ανδρικά» και καθόλου συμβατά με τη φύση και τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, δεν αποτελεί επιθυμητή λύση (Holland, 1983). Αντίθετα, η τεχνική εκπαίδευση, η οποία εξασφαλίζει άμεση επαγγελματική αποκατάσταση, θεωρείται μια καλή διέξοδος για τα αγόρια, τα οποία όπως προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων μας δεν επιθυμούν σύμφωνα με την άποψη των γονιών τους πανεπιστημιακές σπουδές στον ίδιο βαθμό με τα κορίτσια.

Οι ίδιοι γονείς επίσης επιλέγουν σε μεγαλύτερο βαθμό για τα κορίτσια τους την προοπτική της επαγγελματικής αποκατάστασης στο δημόσιο τομέα, ο οποίος προσφέρει σταθερότητα, καλές συνθήκες εργασίας, και επιτρέπει το συνδυασμό οικογένειας-εργασίας, αφού, όπως πιστεύεται, εξασφαλίζει περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Για τα αγόρια η εξασφάλιση ελεύθερου χρόνου και η εύρεση ενός επαγγέλματος που θα παρέχει τη δυνατότητα να ασχολούνται με την οικογένειά τους δεν είναι τόσο σημαντική, όσο η εύρεση ενός επαγγέλματος που θα προσφέρει οικονομική άνεση και ανεξαρτησία. Είναι εμφανές ότι οι προσδοκίες των γονιών για τα παιδιά τους, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του επιθυμητού επαγγέλματος, υπαγορεύονται από τις υπάρχουσες αντιλήψεις για τις σχέσεις και τους ρόλους των φύλων στην ελληνική κοινωνία. Το προσδοκώμενο για τον άνδρα είναι η επαγγελματική επιτυχία που ταυτίζεται με την άσκηση ενός επαγγέλματος που προσφέρει οικονομική άνεση, ενώ για τη γυναίκα η εξασφάλιση μιας θέσης που θα της επιτρέψει να επιτελέσει με επιτυχία το καθήκον της απέναντι στην οικογένεια. Είναι αναμενόμενο οι προσδοκίες των παιδιών για το μέλλον τους και οι αντιλήψεις τους για τους ρόλους των φύλων να συμφωνούν με τα παραδοσιακά πρότυπα, όπως αποδεικνύουν τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών (Baber & Monaghan, 1988. Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997. Gaskell, 1994. Leonard, 1999. Μπουρνούδη & Ψάλτη, 1997), από τη στιγμή που διαμορφώνονται υπό την επίδραση των γονεϊκών προσδοκιών και αντιλήψεων (Marjoribanks, 1998a. 1998b. 1997. Trusty, 1988. Wilson & Wilson, 1992).

Στις οικογένειες με παιδιά του ίδιου φύλου, ενώ δε διαπιστώνεται διαφορά μεταξύ των γονέων αγοριών και των γονέων κοριτσιών όσον αφορά στην επιθυμία τους να ακολουθήσουν τα παιδιά τους πανεπιστημιακές σπουδές, βλέπουμε ότι τα κορίτσια επιθυμούν σύμφωνα με την άποψη των γονιών σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια να συνεχίσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ενδεχομένως στις οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων τα όνειρα και οι φιλοδοξίες των γονιών για πανεπιστημιακές σπουδές των παιδιών τους ικανοποιούνται μέσω των κοριτσιών τους, για τα οποία η πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι η μόνη διέξοδος. Στις οικογένειες με αγόρια οι γονείς επιδιώκουν την ικανοποίηση αυτής τους της φιλοδοξίας μέσω των αγοριών τους. Σ' αυτό συνηγορεί και η διαπίστωση ότι οι γονείς είναι πιο θετικοί στην προοπτική της τεχνικής εκπαίδευσης για τα αγόρια τους σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων από ό,τι σε οικογένειες με αγόρια.

Οι προσδοκίες των γονιών για τις προοπτικές των παιδιών τους να προχωρήσουν στο γάμο και τη δημιουργία της δικής τους οικογένειας επηρεάζονται επίσης από το φύλο του παιδιού, χωρίς, μάλιστα η σύνθεση της οικογένειας να παίζει εδώ σημαντικό ρόλο.

Ανεξάρτητα, λοιπόν, από το αν στην οικογένεια υπάρχουν μόνο αγόρια, μόνο κορίτσια ή παιδιά και των δύο φύλων, όταν συζητούν για τα κορίτσια τους, οι γονείς επικεντρώνονται περισσότερο στο γάμο και τη δημιουργία οικογένειας, ενώ για τα αγόρια εκείνο που φαίνεται να προέχει είναι η επαγγελματική αποκατάσταση και επιτυχία. Έτσι, ο γάμος τοποθετείται σε μικρότερη ηλικία για τα κορίτσια. Σε όλες τις περιπτώσεις, ιδανική ηλικία θεωρείται η ηλικία πριν τα 25 ή μεταξύ 25 και 30 ετών, αμέσως δηλαδή μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους και ενδεχομένως πριν την εύρεση σταθερής εργασίας και την εξασφάλιση οικονομικής άνεσης και ανεξαρτησίας, αφού, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, τα παραπάνω δεν θεωρούνται απαραίτητα για να προχωρήσουν τα κορίτσια τους στη δημιουργία οικογένειας. Αντίθετα για τα αγόρια, η εύρεση σταθερής εργασίας, και η εξασφάλιση οικονομικής άνεσης και ανεξαρτησίας θεωρούνται απαραίτητες προϋποθέσεις για να προχωρήσουν στη δημιουργία οικογένειας. Γι αυτό και η ηλικία γάμου τοποθετείται σε μεγαλύτερη από τα κορίτσια ηλικία. Οι προσδοκίες των γονιών στο συγκεκριμένο ζήτημα συμφωνούν με τις προσδοκίες των ίδιων των παιδιών όπως υποστηρίζουν τα ευρήματα σχετικών ερευνών (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1994. Roberts, 1995. Tipping, 1997).

Το γεγονός βέβαια ότι η ηλικία γάμου τοποθετείται νωρίτερα για τα κορίτσια, αμέσως σχεδόν μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, καθώς και το ότι οι γονείς των κοριτσιών δεν είναι τόσο κατηγορηματικοί όσον αφορά στην ανάγκη καθοδήγησης των κοριτσιών τους στην επιλογή επαγγέλματος όσο οι γονείς των αγοριών, αποτελούν ενδείξεις ότι για τα κορίτσια απασχολεί περισσότερο τους γονείς ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας παρά η επαγγελματική αποκατάσταση. Το φαινόμενο αυτό επιβεβαιώνει την άποψη για τη διατήρηση της οικογένειας ως του αποκλειστικού προορισμού στη ζωή των γυναικών, παρά τη διεύρυνση που παρατηρείται στις προσδοκίες των γονιών για τις κόρες τους. Στις αμιγείς, ως προς το φύλο των παιδιών, οικογένειες οι γονείς των αγοριών και οι γονείς των κοριτσιών συμφωνούν ότι η εύρεση επαγγέλματος και, κατά συνέπεια, η οικονομική ανεξαρτησία αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία οικογένειας, εύρημα που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι στις οικογένειες αυτές οι προσδοκίες είναι, ίσως, λιγότερο στερεοτυπικές από ό,τι στις μικτές οικογένειες, χωρίς αυτό, βέβαια, να σημαίνει πως οι παραδοσιακές αντιλήψεις για τα φύλα έχουν πάντως να υφίστανται.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι σαφής η δόμηση των προσδοκιών των γονιών για τα παιδιά τους στη βάση της ύπαρξης δύο ταυτοτήτων, μιας γυναικείας και μιας ανδρικής, με διαφορετικά χαρακτηριστικά, οι οποίες οικοδομούνται στο πλαίσιο της οικογένειας, όσο και του σχολείου, κάτω από την επίδραση διαφόρων παραγόντων, ανάμεσα στους οποίους οι προσδοκίες των γονιών και η σύνθεση της οικογένειας παίζουν σημαντικό ρόλο. Η έμφαση στις σπουδές και στο επαγγελματικό μέλλον των κοριτσιών, που έρχεται να πλαισιώσει παλιότερες, παραδοσιακές προσδοκίες για τις γυναίκες, μας επιτρέπει να μιλήσουμε για διεύρυνση της γυναικείας ταυτότητας στην εφηβεία, καθώς ο ρόλος της εργαζόμενης προβάλλει, πλέον, ως απαραίτητη προοπτική των ενηλίκων γυναικών. Πρόκειται, όμως, για μια διεύρυνση με περιορισμένη σημασία, από τη στιγμή που ο ρόλος αυτός εξακολουθεί να είναι δευτερεύων σε σχέση με τον πρωταρχικό γυναικείο ρόλο, αυτόν της συζύγου και της μητέρας, που αποτελεί αποκλειστικό προορισμό. Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, οι σπουδές και η εύρεση εργασίας θεωρούνται απαραίτητα στοιχεία της γυναικείας ταυτότητας, με την προϋπόθεση ότι δε θα πρέπει να σταθούν εμπόδιο ή να καθυστερήσουν τη δημιουργία οικογένειας, ενώ είναι σαφές ότι ο εργασιακός ρόλος θα πρέπει να μην έρχεται σε σύγκρουση με τον οικογενειακό. Στη γυναικεία ταυτότητα επίσης δεν περιλαμβάνεται η τεχνική εκπαίδευση και η άσκηση τεχνικού επαγγέλματος. Η ανδρική ταυτότητα από την άλλη περιλαμβάνει την προοπτική της τεχνικής εκπαίδευσης και δίνει προτεραιότητα στην επαγγελματική αποκατάσταση και επιτυχία, στον εργασιακό δηλαδή ρόλο του άνδρα, μέσω του οποίου πραγματώνεται ο οικογενειακός του ρόλος.

Η παρούσα έρευνα δίνει μερικά ενδιαφέροντα στοιχεία για την επίδραση της οικογένειας στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου, στο πλαίσιο των μεταβατικών διαδικασιών από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή, από το σχολείο στην αγορά εργασίας, επιχειρώντας να προσεγγίσει με άμεσο τρόπο τις αντιλήψεις και προσδοκίες των γονιών των εφήβων. Είναι γεγονός, βέβαια, ότι τα αποτελέσματα προέκυψαν από ένα συγκεκριμένο δείγμα και μια συγκεκριμένη μέθοδο και αναφέρονται, σε μεγάλο βαθμό, στο πλαίσιο που κινείται το δείγμα αυτό και στα όρια που θέτει η ποσοτική συλλογή δεδομένων. Για να κατανοήσουμε πλήρως το ρόλο του οικογενειακού πλαισίου στη δόμηση των ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων και της κουλτούρας του φύλου κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, είναι απαραίτητη μια έρευνα που θα εξετάζει σε βάθος τις διαδικασίες και τις διεργασίες που συντελούνται στο οικογενειακό περιβάλλον και δεν θα επικεντρώνεται μόνο στις προσδοκίες των γονιών για το μέλλον των παιδιών τους. Μια τέτοια έρευνα θα μελετά από τη μια τον τρόπο με τον οποίο το φύλο των παιδιών αλληλεπιδρά με τις στάσεις, αντιλήψεις και αναπαραστάσεις των γονιών και επηρεάζει τις πρακτικές τους και, από την άλλη, θα επιχειρεί να διερευνήσει πώς τα ίδια τα παιδιά και οι έφηβοι δίνουν νόημα στις αντιλήψεις και τις πρακτικές των γονιών τους, δομώντας τις ταυτότητες του φύλου τους και κατανοώντας τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις των φύλων.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδου, Χ. (2002). *Νέες γυναίκες με Πανεπιστημιακή μόρφωση και η συμφιλίωση της ιδιωτικής και της δημόσιας σφαίρας στο σχεδιασμό της ενήλικης ζωής*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Ψυχολογίας. Α.Π.Θ.
- Baber, K. M. & Monaghan, P. (1988). College women's career and motherhood expectations: New options, old dilemmas. *Sex Roles, 19*, 189-203.
- Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, Χ. (1997). Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο & σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Βρετάκου, Β. (1990). *Ο σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδ. Παπαζήση.
- Brown, S. D. & Watkins, C. E. (1994). Psychodynamic and personological perspectives on vocational behavior. In M. L. Savickas & R.W. Lent (Eds), *Convergence in career development theories: Implications for science and practice*. California: Consulting Psychologists Press
- Chisholm, L. (1994). Κορίτσια εφηβικής ηλικίας και σχολείο: φύλο, νεότητα και διαδικασίες μετάβασης. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Εκπαίδευση & φύλο. Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Γεωργίου, Σ. Ν. (1993). Ο ρόλος της οικογένειας στη σχολική επίδοση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 19*, 347-360.
- Γιαγκουνίδης, Π. (1997). Το σχολείο και ο ρόλος του στην αγορά εργασίας. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο & σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Deem R. (Ed.) (1984). *Co-education reconsidered*. U. K: Open University Press.
- Deliyanni- Kouimtzi, K., & Ziogou, R. (1995). Gendered youth transitions in Northern Greece: Between transition and modernity through education. In L. Chisholm, P. Puchner, H. Kruger, & M. Du Bois- Reymond (Eds.), *Growing up in Europe: Contemporary horizons in childhood and youth studies*. Berlin: Walter De Gruyter.
- Δεληγιάννη-Κουίμτζη, Β. (1994). «Μια επιτυχημένη καριέρα κι ένας καλός σύζυγος»: όνειρα και προσδοκίες κοριτσιών εφηβικής ηλικίας. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Εκπαίδευση & Φύλο. Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δημητρόπουλος, Ε., Θεοδοσίου, Δ., Παπαδημητρίου, Π., & Παπαθανασίου, Π. (1985). *Οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των μαθητών της Γ' Λυκείου: υπόθεση κοινωνικής τάξης*. Θεσσαλονίκη: χ.έ.
- Eisenstein, H. (1987). Patriarchy and the universal oppression of women: Feminist debates. In M. Arnot & G. Weiner (Eds.), *Gender and the politics of schooling*. London: The Open University.
- Farmer, H. S. (1997). Women who persisted in their high school aspirations for careers in science or technology. In H. S. Farmer and Associates (Eds.), *Diversity & Women's career development. From adolescence to adulthood*. London: Sage Publications.
- Farmer, H. S. (1997a). Theoretical overview: The longitudinal study. In H. S. Farmer and Associates (Eds.), *Diversity & women's career development. From adolescence to adulthood*. London: Sage Publications.
- Φλουρής, Γ. (1983). *Αυτοσυναίσθημα, επίδοση και επαγγελματικές φιλοδοξίες*. Ηράκλειο: χ.έ.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Gaskell, J. (1994). *Gender matters from school to work*. Philadelphia: Open University Press.
- Grotevant, H. D. (1978). Sibling constellations and sex typing of interests in adolescence. *Child Development, 49*, 540-542.
- Holland, J. (1983). *Work and women. A review of explanations for the maintenance and reproduction of sexual divisions*. London: University of London Institute of Education.
- Κάντας, Α. & Χαντζή, Α. (1991). *Ψυχολογία της εργασίας. Θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης. Στοιχεία Συμβουλευτικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Κοντογιάννης, Χ. (1981). Σχέση ανάμεσα στο επάγγελμα του πατέρα και τη σχολική επίδοση των μαθητών. *Σχολείο και Ζωή*, 29, 17-27.
- Lasser, C. (1987). *Educating men and women together*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press & Oberlin College.
- Leonard, M. (1999). Gender and the transition from school to work in Belfast. *Women's Studies International Forum*, 22(6), 619-630.
- Λεονταρή, Α. (1997). Κέντρο ελέγχου: διαφορές ως προς το φύλο σε εφήβους. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο & σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Liebert, R. M., Wicks-Nelson, R. & Kail, R. V. (1986). *Developmental Psychology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Marjoribanks, K. (1998a). Environmental and individual influences on Australian students' likelihood of attending University. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(3), 261-272.
- Marjoribanks, K. (1998b). Family capital, children's individual attributes, and adolescents' aspirations: A follow-up analysis. *The Journal of Psychology*, 132(3), 328-336.
- Marjoribanks, K. (1997). Social status attainment of "common man" young adults: Kahl's study extended. *The Journal of Genetic Psychology*, 158, 59-66.
- Μουσούρου, Α. Μ. (1993). *Γυναίκα και απασχόληση: δέκα ζητήματα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπασλής, Ι. (1983). Κοινωνική διαφοροποίηση των μαθητών και των γονέων τους στην επιλογή του λυκείου. *Απόψεις*, 1, 65-72.
- Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α. (1997). Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογένειάς τους. Η επίδραση του φύλου. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο & σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Μυλωνάς, Θ. Ν. (1983). Μερικοί από τους παράγοντες που καθορίζουν την πορεία του μαθητή στο σχολείο. *Νέα Παιδεία*, 26, 71-85.
- Palmer, S. & Cochran, L. (1988). Parents as agents of career development. *Journal of Counseling Psychology*, 35, 71-76.
- Πάντα, Δ. (1988). *Οι επαγγελματικές επιλογές των νέων. Κοινωνιολογική προσέγγιση στην επίδραση της οικογένειας και της ομάδας των ομηλικών στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των νέων*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Paulson, S. E. (1994). Relations of parenting style with ninth-grade students' achievement. *Journal of Early Adolescence*, 14, 250-267.
- Penick, N. I. & Jepsen, D. A. (1992). Family functioning and adolescent career development. *The Career Development Quarterly*, 40, 208-222.
- Reddin, J. (1997). High-achieving women. Career development patterns. In H. S. Farmer and Associates (Eds.), *Diversity & Women's career development. From adolescence to adulthood*. London: Sage Publications.
- Roberts, E. (1995). *Women and families*. Oxford U. K.: Blackwell.
- Sandberg, D. E., Ehrhardt, A. A., Mellins, C. A., Ince, S. E. & Meyer-Bahlburg, H. F. L. (1987). The influence of individual and family characteristics upon career aspirations of girls during childhood and adolescence. *Sex Roles*, 16, 649-668.
- Schulenberg, J. E., Vondrack, F.W. & Crouter, A.C. (1984). The influence of the family on vocational development. *Sex Roles*, 16, 668-680.
- Σιδηροπούλου- Δημακάκου, Δ. (1997). Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων: ο ρόλος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο & σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Σιδηροπούλου, Δ. (1991). Η στάση των γονέων απέναντι στη δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, 18-19, 67-80.
- Smith-Maddox, R. (1999). The social network and resources of African-American eighth graders: Evidence from the national educational longitudinal study of 1988. *Adolescence*, 34 (133), 169-183.

- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M. & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.
- Στογιαννίδου, Α., Φαρμάκης, Ν. & Καζή, Σ. (1999). Η επίδραση του κλάδου σπουδών, κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και φύλου στις απόψεις για την επαγγελματική σταδιοδρομία. *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Τμήμα Ψυχολογίας*, 3, 191-218.
- Stoneman, Z., Brody, G. H. & Mackinnon, C. E. (1986). Same-sex and cross-sex siblings: Activity choices, roles, behavior, and gender stereotypes. *Sex Roles*, 15, 495-511.
- Tipping, L. M. (1997). Work and family roles. Finding a new equilibrium. In H. S. Farmer and Associates (Eds.), *Diversity & Women's career development. From adolescence to adulthood*. London: Sage Publications.
- Trusty, J. (1998). Family influences on educational expectations of late adolescents. *The Journal of Educational Research*, 91 (5), 260-270.
- Τζάνη, Μ. (1983). *Σχολική επιτυχία: ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας*. Αθήνα: χ.έ.
- Walby, S. (1986). Gender, class and stratification. In R. Crompton & M. Mann (Eds.), *Gender and stratification*. Cambridge: Polity Press.
- Wilson, P. M. & Wilson, J. R. (1992). Environmental influences on adolescent educational aspirations. *Youth & Society*, 24, 52-70.